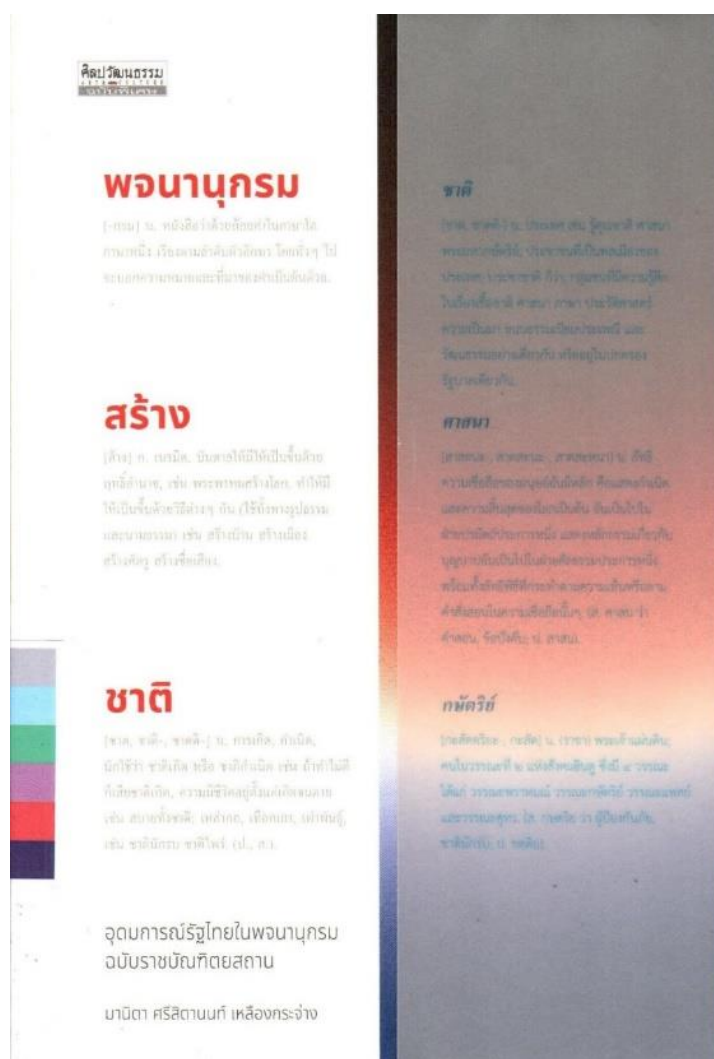


SERIES ประวัติศาสตร์รัฐชาติ

พจนานุกรมสร้างชาติ:
อุดมการณ์รัฐไทยในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน



หนังสือ พจนานุกรมสร้างชาติ: อุดมการณ์รัฐไทยในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน
มีให้บริการที่ห้องสมุดศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

หนังสือ พจนานุกรมสร้างชาติ: อุดมการณ์รัฐไทยในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน
เขียนโดย ดร.มานิตา ศรีลีตานนท์ เหลืองกระจ่าง อาจารย์ประจำสถาบันวิจัยพัฒนาและสาริต
การศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์มติชน เมื่อปี พ.ศ.2565

หนังสือพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ซึ่งเป็นหนังสือประเภทอ้างอิงที่มีความสำคัญ ทำหน้าที่รวบรวมคำ การกำหนดอักขรวิธี การอ่าน ความหมาย ตลอดจนประวัติที่มาของคำ และเป็นแบบมาตรฐานอ้างอิงทางภาษาชนิดหนึ่ง¹ นอกจากหน้าที่ของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ดังที่กล่าวมา ยังได้สอดแทรกอุดมการณ์รัฐไทย ในเรื่อง “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” สุภาษิตไทยที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งหนังสือพจนานุกรมสร้างชาติฯ จะช่วยจุดชนวนความคิดเรื่องอุดมการณ์รัฐไทยนี้ผ่านการศึกษาพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถานให้กระจ่างและเข้าใจมากขึ้น

โดยหนังสือได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 6 บท ที่ทำความเข้าใจตั้งแต่จุดเริ่มต้นของพจนานุกรมต่างประเทศ สู่วจนานุกรมในประเทศไทย และใช้พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถานในการทำการศึกษ โดยศึกษาผ่านพลวัตความหมาย “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ทั้ง 4 เล่ม ได้แก่ ฉบับ พ.ศ.2493, ฉบับ พ.ศ.2525, ฉบับ พ.ศ.2542 และ ฉบับ พ.ศ.2554

ผู้เขียนเริ่มจากการอธิบายว่าพจนานุกรมในยุคแรกจัดทำอยู่ในรูปแบบคิลาจารึก โดยเป็นการบันทึกคำศัพท์และความหมาย ต่อมาได้พัฒนามาจนสู่ยุคที่มีการเขียน และการพิมพ์ ประวัติศาสตร์พจนานุกรมในต่างประเทศ ยุคแรกจะเริ่มเขียนด้วยบุคคล เช่น อิชิดอร์ ออฟ เซอวิลล์ (Isidore of Seville) นักบวชชาวสเปน ผู้จัดทำ Etymologicae พจนานุกรมภาษาละติน และต่อมาผู้ผลิตได้ขยายใหญ่เป็นองค์กรในการจัดทำพจนานุกรม ในประเทศไทยเริ่มในยุคสมัยสมเด็จพระนารายณ์สมัยอยุธยา หนังสือคำศัพท์ไทยเล่มแรกรู้จักในชื่อของ “จินตามณี” ที่รวบรวมคำศัพท์และแบบเรียนภาษาไทย หลังจากนั้นก็มีหนังสือคำศัพท์อื่น ๆ เกิดขึ้นมา จนถึงในปัจจุบันที่มีพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ในการศึกษาภาษานอกจากจะเป็นเครื่องมือในการสื่อสารยังเป็นเครื่องมือที่สามารถสะท้อนถึงความรู้สึก ความคิด ทั้งการเชื่อมโยงความคิดและจิตใจ รวมถึงบริบททางสังคมและการเมือง การศึกษามานุษยวิทยาทางภาษาอาจช่วยให้ทราบถึงลักษณะที่แท้จริงของภาษา ที่มาของภาษาและผลกระทบที่ได้มาจากภาษา เช่น ภาษาศาสตร์มาร์กซิสม์ ที่กล่าวว่าภาษาเป็นสิ่งที่แทรกอุดมการณ์ในชีวิตของคน ภาษามาตรฐาน ที่มีการแบ่งออกทั้งภาษากับปฏิสัมพันธ์ทางสังคม เป็นการให้ความสำคัญกับภาษาในเชิงวัสดุสื่อสาร การพูด การอ่าน ภาษากับการสร้างชาติ หากพูดภาษาแบบเดียวกันก็ถือเป็นชาติเดียวกัน และอุดมการณ์ทางภาษาที่เป็นการศึกษาภาษาเชื่อมโยงกับมิติอื่น ๆ ที่หลากหลาย เช่น สังคม การเมือง กฎหมาย การศึกษาในโรงเรียน

¹ RU library's Webmaster, “พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542”, สืบค้นเมื่อ 2 พฤศจิกายน 2565, <https://www.lib.ru.ac.th/miscell2/?p=2149>

เนื่องจากพจนานุกรมเป็นหนังสือรวบรวมคำที่มีอยู่ในภาษาตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบัน พจนานุกรมจึงสามารถสะท้อนบันทึกประวัติศาสตร์ทางสังคมที่มีประโยชน์ มีการใช้อย่างแพร่หลาย และเข้าใจความหมายของคำในภาษา หนังสือเล่มนี้จึงเลือกศึกษาพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ซึ่งเป็นหนังสือรวบรวมคำ การกำหนดอักขรวิธี การอ่าน ความหมาย ตลอดจนประวัติที่มาของคำ และเป็นแบบมาตรฐานอ้างอิงทางภาษานิตหนึ่ง ในฐานะบันทึกประวัติศาสตร์ ไม่ได้มองว่าใช้เพียงแค่สำหรับการเรียนภาษาเท่านั้น แต่เพื่อให้เห็นถึงกระบวนการการสร้างและเปลี่ยนแปลงนิยาม “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” ในแต่ละยุค ที่สามารถสะท้อนอุดมการณ์รัฐได้ เช่น เมื่อพิจารณาหนังสือพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ในคำว่า “ชาติ” ฉบับ พ.ศ. 2493 ให้ความหมายเน้นไปที่การสร้างความเป็นหนึ่งในเชื้อชาติที่นำไปสู่อุดมการณ์ชาตินิยมในยุคสมัยจอมพล แปลก พิบูลสงคราม ฉบับ พ.ศ. 2525 กล่าวถึงชาติที่มีพื้นฐานจากการสร้างสำนึกในความเป็นชาติผ่านภาษา วัฒนธรรม และประเพณี เพื่อความเป็นชาติสู่การสร้างมาตรฐาน ในฉบับ พ.ศ. 2542 ที่สร้างมาตรฐานของภาษาในประเทศโดยกำหนดให้ภาษาไทยเป็นภาษาวัฒนธรรมของชาติ และในฉบับ พ.ศ. 2554 ได้สะท้อนคำว่าชาติในภาพของประวัติศาสตร์ สำนึกความเป็นชาติ ให้เห็นเป็นรูปธรรมและเน้นมโนทัศน์ความเป็น “ชาติ” ในสิ่งที่รัฐต้องการนำเสนอ

มองได้ว่าการศึกษาพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถานในคำว่า “ชาติ” ก็สามารถสะท้อนได้ว่ารัฐพยายามสร้างนิยามคำว่าชาติในแต่ละยุค เพียงเพื่อสร้างสำนึกความเป็นชาติ ให้เห็นเป็นรูปธรรมและเน้นมโนทัศน์ความเป็น “ชาติ” ผ่านคำในภาษา ยกตัวอย่างอุดมการณ์ในการสร้างชาติของรัฐ เช่น การอาศัยสถาบันการศึกษาภาษาไทย ผ่านการใช้พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ในการสอนหรือการให้นิยามคำศัพท์ในการเรียนหรือการใช้คำราชาศัพท์กับสถาบันกษัตริย์ ที่แทรกซึมทำให้คนได้รับวัฒนธรรมและอุดมการณ์ผ่านการใช้ภาษา ภาษาจึงเป็นกลไกหนึ่งที่รัฐนำมาใช้ในการปกครองพลเมืองไว้ ซึ่งจัดอยู่ในประเภทกลไกทางอุดมการณ์ของรัฐ (Ideological State Apparatuses-ISAs) เช่น องค์กรศาสนา สถาบันการศึกษา ครอบครัวยุทธศาสตร์ เมือง พรรคการเมือง ฯลฯ และได้นำภาษานั้นส่งผ่านอุดมการณ์ที่ชนชั้นปกครองถ่ายทอดสู่ชนชั้นแรงงานเพื่อทำให้ระบบได้ดำเนินการอย่างราบรื่น

จากการอ่านหนังสือพจนานุกรมสร้างชาติ: อุดมการณ์รัฐไทยในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พบว่าความคิดเรื่องของ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นสิ่งที่รัฐมักจะทำกำหนดให้ประชาชนรู้สึกหรือปฏิบัติตาม ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง หากแต่เป็นการอาศัยทุนทางวัฒนธรรมในเรื่องภาษาสอดแทรกผ่านสื่อการศึกษาทางภาษาหลักในประเทศ เช่น พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน แต่ถึงอย่างนั้นหนังสือพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถานก็ไม่สามารถบังคับความคิดประชาชนได้เสมอไป เนื่องจากภาษามีการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนา เช่น การรับวัฒนธรรมอื่น ๆ เข้ามา หรือการเกิดคำศัพท์ใหม่ในสังคมปัจจุบัน ทำให้ภาษาไม่มีความตายตัว เช่นเดียวกับความคิดของคน สุดท้ายแล้วหนังสือเล่มนี้ต้องการให้เกิดการตระหนักความสำคัญของ



ภาษา เกิดความเคารพทางความคิดและความหลากหลายทางภาษา และยังมีการศึกษาภาษา
ในเครื่องมืออื่น ๆ ที่ไม่ใช่พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เช่น วรรณกรรมแบบเรียนหรือการ
พูดภาษาท้องถิ่น เพื่อเข้าใจบริบทของภาษามากขึ้น

**หนังสือพจนานุกรมสร้างชาติ: อุดมการณ์รัฐไทยในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน
พร้อมให้บริการที่ห้องสมุด ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) สำหรับผู้ที่สนใจสามารถ
ติดต่อสอบถามได้ที่ห้องสมุด หรือติดต่อเพื่อขอยืมหนังสือผ่านทาง Facebook Fanpage:
ห้องสมุด ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร – SAC Library และ Line: @sac-library**

ผู้เขียน

วรินกานต์ ศรีชมภู นักบริการสารสนเทศ

ห้องสมุดศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)